

ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ'NDE NAFKA ÖDENİYOR MUYDU?

Sebahattin BAYRAM*

ORCID: 0000-0001-5676-338X

Makale Bilgisi

Başvuru: 10 Ekim 2018

Kabul: 2 Kasım 2018

Article Info

Received: October 10, 2018

Accepted: November 2, 2018

Öz

Daha önce yayımlanan ve tam olarak anlayamadığımız bazı ifadeler taşıyan Kt 88/k 269 no.lu belge, bir “nafaka metni” olarak takdim edilmişti. Fakat bu ifadeler bu tespitle ilgili olarak şüpheler taşımaktadır. Belgeyi, daha sağlıklı değerlendirmek üzere aynı arşivde ele geçen 6 metinle birlikte tekrar ele almak isabetli olacaktır. Metinlerin tamamının verdiği bilgiler ışığında Kt 88/k 269’un bir boşanma belgesi olmadığına dahası bildiğimiz bir boşanmadan sonra ödenen nafakayı kaydetmediğine kanaat getirmiş bulunuyoruz. Zaten şimdiye kadar yayımlanan boşanma belgeleri kadına bir defa “boşanma parası” ödendiğini fakat nafaka verilmediğini ortaya koymaktadır.

* Ankara Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Sumeroloji Anabilim Dalı, bayrams@ankara.edu.tr

Ele alınan metinlerden üçünde, eşlerden kadın için “boşanmış kadın” ifadesi bulunmakta dolayısıyla karı kocanın boşandıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Boşanma, Boşanan Kadın, Koloni Çağı, Nafaka, Asur*

Abstract

Was Alimony Paid in The Old Assyrian Colony Period?

Kt 88/k 269, published earlier, contains some expressions that we cannot fully understand, was presented a text in concerning with alimony. But the expressions carry doubts relating to this determination. In order to remove the doubts, the text should be discussed with other 6 texts that could contribute the issue. In the light of all the texts, we came to the opinion that Kt 88/k 269 is not in concerning with the alimony; moreover it does not record the alimony paid after a divorce. Besides, the divorce documents published so far show that "divorce money" being once paid to the woman but not given alimony.

In addition, the three texts studied here record that "the divorced woman" statement for the related woman. Therefore, it is understood that the couple are divorced.

Key Words: *Divorce, Divorced Woman, Colonial Age, Alimony, Assyrian*

Kültepe metinlerinde boşanma ile ilgili ifadeleri ihtiva eden metinler derli toplu olarak sunulmuş¹ ve bunlara “boşanan kadın” anlamında olup Akadça sözlüklerde daha önce yer almayan *ēzibtu(m)* kelimesi hakkındaki makalemizde² işaret edilmiştir.

Bu makalede, bu tür belgelerden S. Çeçen ile beraber yayınladığımız Kt 88/k 269 nolu metnin³, boşanma belgesi ve nafaka öde(n)mesi ile ilgili olup olmadığı irdelenecektir.

¹ Renate Rems, “Eine Kleinigkeit zum altassyrischen Eherech”, *WZKM* 86, (1996): 355-367.

² Sebahattin Bayram, “Kültepe Metinlerinde *ēzibtum*,” *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 10, sy. 1 (2016): 17.

³ Sebahattin Bayram ve Salih Çeçen, “6 Neue Urkunden über Heirat und Scheidung aus Kaniš,” *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 1, (1995): 11; Salih Çeçen, “*mūtānū* in den Kültepe-Texten,” *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 1, (1995): 57.

Kt 88/k 269

- KIŠIB *kà-ri-im Wa-ah-šu-ša-na*
ša-he-er GAL kà-ru-um
ša-he-er GAL dí-nam i-dí-ma
Ta-ta-na me-er-a-at A-gi-a
 5. *a-ša-at Pí-lá-ah-Ištar a-na-kam*
kà-al-a-at GĀN-lam ú-lá
tù-ší a-dí Pí-lá-ah-Ištar a-na
Kà-ni-iš i-lu-ku-ma É a-bi-šu
ú-tù-up-tù-šu ù
 10. *ṭup-pí-šu e-šu-ru*
 K. *8 ma-na.TA URUDU ší-kam*
 A.y. *a-na ú-kul-tí-ša Ī.GIŠ-ša*
ù e-ší-ša i-na ITI.KAM-im
Pí-lá-ah-Ištar a-na
 15. *Ta-ta-na a-ší-tí-šu*
i-da-ší-im ù i-na
ša-tim TÚG i-da-ší-im
ta-ah-sí-is-tum a-ni-tum
me-eh-ra-at ṭup-pí-im
 20. *ha-ar-mì-im ša dí-in*
kà-ri-im me-he-er-ša
 K. *iš-tí ṭup-pí-im ha-ar-mì-im*
 S.K. *i-na Wa-ah-šu-ša-na*
e-zi-ib

¹⁻³ Küçük-büyük (genel meclis) *kārum* Wahšušana'nın mührü. Küçük-büyük *kārum* hükmü verdi: ⁴⁻⁶ Agiya'nın kızı, Pilah-Ištar'ın karısı Tatana burada tutulmaktadır. ⁶⁻⁷ Bölgeyi terk etmeyecek. ⁷⁻¹⁰ Pilah-Ištar Kaneš'e gidinceye ve babasının firmasını, ev eşyalarını ve belgelerini *kontrol edinceye* kadar ¹¹⁻¹⁷ ayda 8'er mina kalitesiz bakırı onun yiyeceği, yağı ve (yakacak) odunu için Pilah-Ištar, karısı Tatana'ya verecek. (Ayrıca) senede ona kumaş verecek. ¹⁸⁻²⁴ Bu *tahsistum*-belgesi (not), *kārum*'un hükmü ile ilgili zarflı tabletin nüshasıdır. Onun kopyasını zarflı tablet ile (birlikte) Wahšušana'da bıraktım.

Her şeyden önce metinde geçen ve Asurlu meşhur tüccar ailelerinden birine mensup olan Pilah-Ištar'ın karısı Tatana ile kayınpederi Agiya'nın Asurlu ya da yerli olduğu hakkında tespit yapmak gerekir. Akuzānum'un oğlu⁴, Puzur-

⁴ Kt 92/k 195: 39.

Aşşur'un oğlu⁵ ve Ennam-Suen'in torunu⁶ olduğu metinlerde kayıtlı olan Agiya'nın, Asurlu olduğu anlaşılmaktadır. Babasının ya da oğlunun adı zikredilmeyen pek çok metinde⁷ hep Asurlu kimselerle beraber geçmesi onun Asurlu olduğunu teyit eder niteliktedir. Metnin, görevleri ve yetkileri arasında Asurluların kendi içlerindeki meselelerini çözüme kavuşturmak ta olan *kārum*'lardan⁸ Wahşuşana *kārum*'unun hukuki bir belge niteliğindeki kararının kopyasının olması da tarafların Asurlu olduğu tespitini desteklemektedir. Bu metinlerin tamamında geçen Agiya'nın metnimizdeki ile aynı kimse olup olmadığını bilemesek de, bu ismi taşıyan kimsenin Asurlu olduğunu söyleyebiliriz. Babasının Asurlu olduğu tespit edildikten sonra Tatana'nın isminin muhtemelen yerli bir dilde olmasının açıklamasını Asurluların, yerlilerle evliliklerinden olan çocuklarına Asurca yanında yerli dilde isimler⁹ vermeleri ile yapabiliriz. Dolayısıyla Tatana, yerli dilde bir isimdir. Netice olarak biz bu makalede, babası Asurlu, annesi yerli olan Tatana ile Asurlu Pilah-İstar arasındaki sosyal ve ticari ilişkiyi de ortaya koymaya çalışacağız.

Belgeler Pilah-İstar'ın Tatana ile evlenmeden önce de tanıştıkları ve aralarında ticarî ilişki olduğu izlenimi vermektedir. Kt 88/k 509 nolu metindeki "Aşşur-rē'ī'nin oğlu Pilah-İstar" ve "Agiya'nın kızı Tatana" ifadeleri ile Pilah-İstar tarafından Tatana'ya hitaben yazılmış bazı sevkiyatlar ve ödemelerle ilgili mektuplar¹⁰ bu hususu ortaya koymaktadır. Pilah-İstar'ın Agiya'nın kızı Tatana ile problemleri görünen evliliğinin ne zaman gerçekleştiğini bilememekteyiz ancak Kt 88/k 333 ve Kt 88/k 485 nolu metinlerdeki *limum* isimlerinden bu çiftin M.Ö. tak. 1868-1864 yıllarında evli oldukları anlaşılmaktadır.

Şimdiye kadar yayımlanan boşanma belgelerinden, kadına bir defalığına "boşanma parası" ödendiği¹¹ fakat nafaka verilmediği bilinmektedir. Bu husustaki metinlerden babası Asurlu olan ve yerli dilde isim taşıyan boşanan bir kadınla ilgili güzel bir örnek aşağıda ele alınmıştır.

⁵ Kt 88/k 272:1, 32; Kt 88/k 413:4; Kt 87/k 325: 8.

⁶ Kt 92/k 210: 15 (R).

⁷ Bunlardan bazıları: AKT II 13: 36; ATHE 61: 19; CCT VI 1b: 2; Kt n/k 608: 36; Kt o/k 129: 20 (Z); TC III 128a: 1, 3; TMH (=TuM) I, 2c: 8, 11; 22a: 1, 25.

⁸ İrfan Albayrak, "Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Kurumlar ve Fonksiyonları" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000), 25vd.

⁹ Bu hususta diğer iki örnek: TMH I 21d'deki Aşşur-bēlī'nin kızı Zibezibe ve ICK I 32 ile Kt 88/k 285'teki Amur-Aşşur'un kızkardeşi Walawala.

¹⁰ Sebahattin Bayram ve Remzi Kuzuoğlu, *Kültepe Tabletleri VII-a Aşşur-rē'ī Ailesinin Metinleri I. Cilt: Aşşur-rē'ī'nin Kendi Metinleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 20-21.

¹¹ Bayram, "ezibum," 16 vd.

TMH I, 21d:

- kà-ru-um Kà-ni-iš*
dī-nam i-dī-in-ma
A-šūr-a-ma-ru-um
 DUMU *E-nam-A-šūr*
5. *Zi-be-zi-be*
 DUMU.SAL *A-šūr-be-li*
a-ša-sú-ú
e-zi-ib-šī-ma
- K. 1 *ma-na* KÜ.BABBAR
10. *e-zi-ib-ta-ša*
A-šūr-a-ma-ru
- Ay. *a-na Zi-be-zi-be*
a-šī-tī-šu i-dī-in-ma
 3 *me-er-e-šu A-šūr-a-ma-ru*
15. *i-ta-ru Zi-be-z[i-be]*
a-na A-šūr-a-ma-r[u]
 3 *me-er-e-šu*
ú-lá i-tù-a-ar
 ITI.KAM *Sú-en*₆
20. *li-mu-um*
- K. *A-wi-li-a*

¹⁻² *Kārum* Kaniš hükmü verdi: ³⁻⁸ Ennam-Aššur'un oğlu Aššur-ammārum, karısı Aššur-bēlī'nin kızı Zibezibe'yi boşadı. ⁹⁻¹⁵ 1 mina gümüşü boşanma parası olarak Aššur-ammāru karısı Zibezibe'ye verdi ve Aššur-ammāru 3 oğlunu alacak. ¹⁵⁻¹⁸ Zibezibe, Aššur-ammāru ve 3 oğlu hakkında hukuki talepte bulunmayacak. ¹⁹⁻²¹ Su'en ayı, Awiliya'nın senesi.

Bu örnek metin bizim asıl metnimizin bir boşanma belgesi olmadığını gösterdiği gibi Pilah-İštar'ın karısı Tatana'nın alıkonması, bulunduğu bölgeden ayrılamaması ve ona kocası Pilah-İštar'ın Kaneš'e gidinceye ve babasının firmasını, ev eşyalarını ve belgelerini kontrol edinceye kadar yiyecek, yağ ve yakacak ihtiyaçlarını karşılamak üzere ayda 8 mina kalitesiz bakır, senede ise kumaş verecek olması cevaplanması gereken sorulardır.

Konuya katkıda bulunacağımı düşündüğümüz, 3 tanesi daha önce yayımlanan fakat burada tekrar ele almakta fayda gördüğümüz toplam 6 belgeyi gözden geçirdikten sonra bu suallere cevap vermeye çalışacağız.

No. 1. Kt 88/k 455

KIŠIB MAN-*Ištar* DUMU *A-gu₅-a* KIŠIB *A-lu-lá-a'*
 DUMU *I-sá-li<-a>* KIŠIB *Bur-A-šur* DUMU *E-[lá²-li²]*

- KIŠIB Šu-ma-li-ba-A-šur DU[MU A]-mur-A-šu[r]
 KIŠIB Ta-ta-na ša Pí-lá-ah-Ištar
 5. ù Ta-ta-na a-ša-sú i-na mi-ig-[ra]-tí-[šu-nu]
 iṣ-bu-tù-ni-a-tí-ma [a]-wa-ti-šu-nu
 ša ṭup-pí-im a-nim n[u-ga]-mì-ir-ma
 um-ma Ta-ta-na-ma a-[na P]í-lá-ah-Ištar-ma
 sú-ku-ur-tum i-na [Kà]-ni-iš-ma
 10. áp-lá-ah-ma [x x x² a-n]a-kam ku-nu-ki-kà
 áp-tí-ma a²-[na] ma-lá [x-x²] ša ṭup-pé-e
 ha-ru-mu-[ti]m na-Bu-tim
 ú-šé-ši-ma [a]-šar ša-kà-nim áš-ku-un
 re-eh-tí ṭup-pí-kà tá-ma-lá-ku É a-bi-kà-ma
 15. i-na ma-ak-ni-ki-im
 K. i-ba-ši-ú É a-bi-kà ù ú-
 ṭù-up-ta-kà ša té-zi-ba-ni
 A.y. ša-lim um-ma Ta-ta-na-ma
 na-áš-pé-er-tám lá-dí-na-ku-ma
 20. a-lik-ma 2 ma-na 10 GÍN KÙ.BABBAR
 hu-bu-lam šu-qúl-ma ṭup-pí-kà
 ù ú-ṭu-up-tí É a-bi-kà ù
 2 a-ma-tim qá-at-kà li-[iṣ-bu-tù]
 šu-ma i-na li-[x x x]
 25. ta-mi-šu-nu a-dí ṭup-p[í-kà ù ú-ṭù-up-tí]
 É a-bi-kà ù 2 a-ma-ti[m]
 qá-at-kà i-ša-bu-tù-ni-a-tí [
 i-na Wa-ah-šu-ša-na Ku-lu-kà-[x]
 iṣ-tù ṭup-pí-kà ù-ṭù-[up]-ta-[kà]
 30. ù É a-bi-kà ú 2 a-ma-tim
 qá-at-kà i-ša-bu-tù ù [x x x]
 iṣ-tù Kà-ni-iš šu-up-ra-ma [a-ma]-kam
 12 GÍN KÙ.BABBAR ša Šu-zu-zu ṭup-pá-am
 ih-ri-mu-ma DAM.GÀR ú-dí-ú
 K. 35. ù 6 GÍN KÙ.BABBAR ša nu-a-im ša 3-šé-[šu]
 qá-áb-li-a-tum ša URUDU a-na
 ša-par-tim na-ad-a-ni
 S.K. a-na li-bi₄ 2 ma-na 10 GÍN KÙ.BABBAR hu-bu-lim tá-hi
 me-eh-ra-at ṭup-pí-im ha-ar-mì-im ù me-eh²-ri-šu-nu
 40. ša i-na Wa-ah-šu-ša-na e-zi-bu /

¹⁻⁴ Agua'nın oğlu Puzur-Ištar'ın mührü. İsalıya'nın oğlu Alulaya'nın mührü. Ela-(i)lī'nin oğlu Būr-Aššur'un mührü. Amur-Aššur'un oğlu Šumalibba-Aššur'un mührü. Tatana'nın mührü. ⁴⁻⁸ Pılah-Ištar ve karısı Tatana,

anlaşarak bizi (şahit) tuttular ve onların bu belgedeki meselesini sonlandırdık ve Tatana Pilah-İstar'a şöyle söyledi: ⁹⁻¹³ Kaneş'te (ticaretin) *askıya alınmasından*¹² korktum ve ... *burada* senin mührünü açtım ve zarflı *naButu-tabletlerini*¹³ ... göre çıkarttım ve koyma yerine koydum. ¹⁴⁻¹⁶ Senin belgelerinin kalanı babanın firmasındaki *tamalakkum*(-kabında), *maknakum*'da¹⁴ duruyor. ¹⁶⁻¹⁸ Babanın firması ve bana bıraktığım *uṭuṭu*-eşyan sağlamdır. ¹⁸⁻²³ Tatana şunu da söyledi: Haberi ben sana vereyim, git ve 2 mina 10 *šeqel* borca (dair) gümüşü öde ki senin belgelerini ve babanın firmasına ait *uṭuṭu*-eşyasını ve 2 kadın köleyi senin ellerin *tutsun*. ²⁴⁻²⁷ Eğer ... ise, onlara *yemin ettir* senin belgelerini ve babanın firmasının *uṭuṭu*-eşyasını ve 2 kadın köleyi senin ellerin bizim için tutuncaya kadar ²⁸⁻³¹ Wahšušana'da *Kuluka*. 'yı¹⁵ senin belgelerin, senin *uṭuṭu*-eşyan ve babanın firması ve 2 kadın köleden (dolayı) senin ellerin tutacak ve ... ³²⁻³⁴ Kaneş'ten buraya gönder. *Orada* (kardeşin) Şuzuzu'nun 12 *šeqel* gümüşüne ait belgeyi onun zarfladığını tüccar bildirdi ve ³⁵⁻³⁷ 3 yerliye ait olan 6 *šeqel* gümüş, (ve) bakırdan *qabliatum*-kabı bana *emanet* olarak bırakılmıştır. ³⁸⁻⁴⁰ 2 mina 10 *šeqel* gümüş borcu ilave et. Wahšušana'da bıraktığım zarflı tabletin nüshasını ve onların nüshalarını ...

Bazı kısımlarını tam anlayamadığımız metnin *kārum* tarafından hukuki bir belge olarak tanzim edilmesi açıklanmaya değer bir durumdur. Ortada bir mesele vardır ve eşlerden biri konuyu hukuki zemine taşımıştır. Anlaşıldığı kadarıyla, ticari endişelerden dolayı ve iyi niyetle de olsa, Tatana, kocasının istemeyeceği bir şeyi yapmış, onun belgelerine âit mührü açmış ve bazı tabletleri almıştır. Metnin devamında diğer belgelerin ise Pilah-İstar'ın babasının firmasındaki *tamalaku*-kabında, *maknaku*'da durduğunu ve Pilah-

¹² CAD S 363'te *sukurtum* kelimesinin "(ticaret veya seyahatin) askıya alınması" karşılığı ile ilgili örnek metinler bulunmakla beraber, "korkmak" anlamındaki *palāhu* fiili ile geçişine ilk defa bu metinde rastlıyoruz.

¹³ *Na-Bu-tim* yazılışının, CDA 239 ve CAD N/II 343'te *nuppu'u* (*nappu'u*) şeklinde kaydedilen, ancak bir defa ICK 1 63:34'te geçtiği ve anlamının bilinmediği belirtilen fiille, CAD N/I 40'daki "kaçak; firari" anlamları verilen ve Eski Asurca metinlerde geçmeyen *nābutu*, *nābudu* ile ya da CAD N/II 171vd.daki "haczetmek, rehin almak" anlamındaki *nepū* fiilinin II. kalıptaki formu ile ilgili olduğu belli değildir. Kelimenin CAD N/I 31'deki "söylenen, adlı" ya da bizim teklifimizle "söz konusu" karşılıklarındaki *nabū*, *nabū* sıfatının, zarflı tabletleri niteleyen feminen formu olabileceğini daha önce geçmemesine rağmen göz ardı etmiyoruz.

¹⁴ *Maknakum*, "mühürlenmiş yük sandığı veya oda" olarak ifade edilmektedir: CAD M/I 138. Bu metinden söz konusu sandıkta ya da odada tabletlerin de korunduğu anlaşılmaktadır. *Tamalakkum*-kabının *maknakum*'un içinde oluşunu dikkate alırsak kelimeye "mühürlü oda" karşılığı daha uygun görünmektedir.

¹⁵ Kulukāya kadın adı, *Ku-lu-kā-a* yazılışı ile VS XXVI 125: 7', 9'da Şalim-ahum'un karısı olarak geçmektedir. Metnimizdeki kelimenin bir isim olduğu açık değildir. Eğer öyle ise taraflarla bağlantısı kurulamamakla beraber erkek şahıs adı olarak düşünülmelidir. Bazı isimlerin hem erkek hem de kadınlar için kullanıldığına bir örnek olabilir.

İştar'ın babasının firması ile kendisine bırakılan *uştu*-eşyasının sağlam olduğunu ifade etmiştir. Tatana, Pilah-İştar'a ayrıca borç olan 2 mina 10 *şeql* gümüşü ödemesini ve bu suretle belgelerine, babasının firmasına ait *uştu*-eşyasına ve 2 kadın köleye sahip olabileceğini söylemiştir.

No. 2. Kt 88/k 418

Bu metindeki¹⁶ çekimi yapılan ve öznesi kaydedilmeyen fiillerin fâilinin, arşivin sahibi olması ve belgelerle ilgisi itibarıyla Pilah-İştar olduğunu düşünmek gerekir. Aşağıda ele alacağımız 3 (Kt 88/k 564) no.lu metinde de Aşur-idî vasıtasıyla bazı şeylerin boşanan kadına gönderilmesi bu hususu teyit eder.

- 10 *sí-pá-ra-ti*
ká-mu-ni 10 TÚG *ku-ta-ni*
 10 *mu-uř-řá-tim*
a-na 5-*ří-řu ří-né-en*₆
5. *řa řú-ùh-ri-im*
a-na 8 *mar-ří*
ří-na kí-řa-du
- K. *iř-té-et řa ú-řá-tim*
 A.y. *iř-te-en*₆ *řa zi-ga-LUGAL*
10. *sí-ba-<ra->tum*
 50 *ki-pu-na-ni*
 ù *řé-né-en kí-ma*
a-na řé-pí-řa mi-ma
a-nim i-na hu-ur-ří-a-nim
15. *ku-nu-ki-a a-na*
 K. *A-řur-i-dí kà-řa-ri-a*
a-dí-in-ma a-na
- S.K. *e-zi-ib-tim*
*a-ří-tí-a ú-bi*₄₋₅

¹⁻⁵ 10 bronz *kamuni*(-kabi[?]), 10 parça *kutānu*-kumaşı, 10 tarak, 5 çift çocuk ayakkabısı, ⁶⁻¹³ 8 deri kemer, 2 kolye; biri *uştatum*'un, biri *ziğaşarrum*'un, 1 *sibaratum*¹⁷, 50 *kipuna(n)nu* ve bir çift ayakkabı. ¹³⁻¹⁹ Bunların hepsini o (kadının) gelişine göre benim mührüm(le mühürlü)

¹⁶ Bununla 3 ve 4 no.lu metinler, Bayram 2016 (ArAn 10/1) s. 15-28. sayfalarda ele alınan makalede işlenmiştir.

¹⁷ Bu metnin 1. ve 3 no.lu metnin 6. satırındaki yazılış dikkate alınarak tamamlanmıştır.

huršianum-kabı içinde kervan refakatçim olan Aššur-idi'ye verdim ve o, boşanmış kadına, (eski) karıma götürdü.

No. 3. Kt 88/k 564

Bu metinde de yukarıdaki 2 (Kt 88/k 418) no.lu metinde olduğu gibi Aššur-idi'ye verilen ve onun da Wahšušana'da boşanan kadına götürdüğü şeylerden bahsedilmektedir. Wahšušana'nın söz konusu karı koca arasındaki hadisenin vuku bulduğu yer oluşunu ve bu metinde olduğu gibi 2 no.lu metinde de "Agiya'nın kızı" kaydının bulunuşunu dikkate alındığında "boşanan kadın" ifadesi ile Tatana'nın kastedildiği anlaşılmaktadır.

	<i>hu-ur-ší-a-nam</i>
	<i>ku-nu-ki-a i-na</i>
	<i>qé-er-bi-im</i>
	1 <i>ma-na ša-pá-tum</i>
5.	<i>ší-na-an sá-ma-tum</i>
	ù 5 <i>ší-ba-ra-tum ša KÙ.BABBAR</i>
K.	<i>i-na qé-er-bi-im</i>
A.y.	<i>a-na A-šur-i-dí</i>
	<i>a-dí-ma a-na</i>
10.	<i>Šu-ma-li-ib-ší</i>
	<i>i-dí-ma a-na šé-er</i>
	<i>e-zi[-ib]-tim</i>
K.	<i>a-na Wa-ah-šu-ša-na</i>
S.K.	<i>ú-bi-il₅</i>

¹⁻⁵ Benim mührümle (1) *huršianum*-paketini *qerbum*-paketi içerisinde, 1 mina yünü, 2 adet kırmızı (akik taşı) ⁶⁻⁹ ve 5 (adet) gümüşten *šibaratum*'u, *qerbum*-paketi içerisinde Aššur-idi'ye verdim ve ⁹⁻¹⁴ (o) Šumalibši'ye verdi ve (o da) boşanan kadına ¹⁸ Wahšušana'ya götürdü.

No. 4. Kt 88/k 310

Bu metin, Pilah-İštar'ın kölelerini ve birtakım şeyleri Dan-Aššur'a sattığından ve onun himayesinde Agiya'nın boşanmış kızının *qablītum*'u getirmekte olduğundan bahsetmektedir.

¹⁸ Her iki okuyuş ta metnin fonksiyonu hakkında farklı bir durum ortaya koymasa da *a-na šé-er e-zi[-ib]-tim* ifadesi içerisindeki *šér*, kelimenin, "boşanma parası" anlamındaki *ezibtum* olarak değil, "boşanan kadın" karşılığındaki *ēzibtum* olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyar.

- KIŠIB *En-um-A-š[ur DUMU x x x]*
 KIŠIB *Ša-lim-A-šūr [DUMU] Š[u-Ku-bi₄]-im*
 KIŠIB *Šu-Ku-bi₄-im DUMU E-na-ma-nim*
 KIŠIB *I-ri-šī-im DUMU A-mur-^dUTU*
 5. KIŠIB *Pi-lá-ah-Ištar DUMU A-šūr-SIPA*
2-šī-ta a-ma-tim Kà-áp-zi-a
ù Šu-pí-a-ni-kà ša-nam
ù kà-lá-pá-am a-na
1 ma-na 7 ½ GÍN KÙ.BABBAR
 10. *Pi-lá-ah-Ištar DUMU A-šūr-SIPA*
 K. *a-na Dan-A-šur DUMU MAN-A-šur*
i-d[í²-in² ù²] i²[-n]a²
 A.y. *qá-tí Dan-[A-šù]r DUMU MAN-A-šur*
e-[zi-ib-t]um DUMU.SAL
 15. *A-gi-a qá-áb-li-tám*
tù-ri a-na a-ma-tim
ša-nim ù kà-lá-pì-im
ma-ma-an a-na e-zi-ib-tim
 DUMU.SAL *A-gi-a ú-lá*
 20. *i-tù-a-ar ta-ah-sí-is-[tum]*
a-ni-tum
me-eh-ra-at tup-pì-im
 K. *ha-ar-mì-im [ša*

¹⁻⁵ ... oğlu Ennum-Aššur'un mührü, Šū-Kūbum'un oğlu Šalim-Aššur'un mührü, Ennam-Anum'un oğlu Šū-Kūbum'un mührü, Amur-Šamaš'ın oğlu İrišum'un mührü, Aššur-rē'ī'nin oğlu Pilah-İštar'ın mührü. ⁶⁻⁹ 2 kadın köleyi, Kapziya ve Šupianika'yı, *šannum*'u¹⁹ ve *kalappum*'u²⁰ 1 mina 7 ½ *šeḡel* gümüşe ¹⁰⁻¹³ Aššur-rē'ī'nin oğlu Pilah-İštar, Puzur-Aššur'un oğlu Dan-Aššur'a verdi (sattı) ve Puzur-Aššur'un oğlu Dan-Aššur'un sahipliğinde ¹⁴⁻¹⁶ Agiya'nın boşanmış kızı *qablītum*'u getirdi²¹. ¹⁶⁻²⁰ Kadın köleler, *šannum* ve *kalappum* için hiç kimse Agiya'nın boşanmış kızına itiraz etmeyecek. ²⁰⁻²³ Bu *tahsistum*-belgesi ... zarflı tabletinin nüshasıdır.

¹⁹ "Bakır kap" karşılığında verilen *šannu* kelimesi, *šennu*, *šēnu* ve *šunnu* telaffuzları ile de geçmektedir: CAD Š/II 289.

²⁰ "Balta" anlamındaki *kalappu(m)* kelimesi için bkz. CAD K 66.

²¹ *Qablītum* *tù-ri* yazılışı, "getirmek; yönetmek, yol göstermek" manasındaki (*w*)*arū* (*uru-urru*) fiilinin *qablītu* ile birlikte geçişine yeni bir örnektir: CAD A/II 313 1b2'. Burada fiilin metnimizdekine benzer *mu-ri* ve *nu-ri* şeklinde geçişine âit Eski Asurca örnekler bulunmakta fakat *qablītu* kelimesine anlam verilmemekte ve nesne olduğu belirtilmemektedir. Kelimeye CAD Q 5'te diğer anlamlarının yanında 4. karşılık olarak "konteyner, kap" karşılığı verilmekte ve çoğulunun *qablīātu* olduğu belirtilmektedir.

No. 5/a. Kt 88/k 531/a

Bu metin Pilah-İštar ile Agiya arasındaki mesele ile ilgili hukuki bir belge olup Agiya'nın borcunu ve Pilah-İštar'ın payını söz konusu etmektedir. Ayrıca taraflardan birinin diğeri üzerinde kalay, gümüş ya da tartışmalı hiçbir konuda alacağı olmadığı, ancak babalarının parası ile ilgili araştırma yapabilecekleri vurgulanmaktadır. Bu ifadelerin tarafların ticari faaliyetleriyle ya da Pilah-İštar'ın Agiya'nın kızı Tatana'yı boşamasıyla ilgili olabileceği düşünülmelidir. Bu metinde de Kt 88/k 269'daki gibi, Pilah-İštar'ın Kaniš'e gitmesi konusunda *kārum* Wahšušana'nın kararı kaydedilmiştir.

		Silindir mühür
		[KIŠIB <i>En</i>]-um-A-šūr [
		KIŠIB <i>I-sà-a</i> DUMU <i>Da-ga<-an>-ma-al-k[i-im]</i>
		KIŠIB <i>Sú-sá-a</i> DUMU <i>Šu-İštar</i>
		<i>a-na a-wa-tim a-ni-a-tim</i>
		Silindir mühür
K.	5.	[<i>kà-ru-u</i>]m <i>Wa-ah-šu[-ša-na]</i>
A.y.		Silindir mühür
		<i>ša-he-er</i> GAL <i>i-dí-ni-a[-tí-ma]</i>
		Silindir mühür
		IGI GÍR <i>ša A-šur ší-bu-tí[-ni]</i>
		<i>ni-dí-in A-lu-la-a</i>
		DUMU <i>I-sá-li-a tap-pá-i-ni</i>
		Silindir mühür
K.		[
S.K.		Silindir mühür
Sağ K.		[

¹⁻³ ...'nın oğlu Ennum-Aššur'un mührü, Dagan-malkim'in oğlu İsay'a'nın mührü, Šu-İštar'ın oğlu Susaya'nın mührü. Bu ifadeler üzerine *kārum* Wahšušana, küçük büyük, hükmü bize verdi ve (tanrı) Asur'un hançerinin huzurunda şahitliğimiz (hakkındaki belgeyi) verdik. İsalia'nın oğlu Alulaya bizim ortağımızdır.

No. 5/b. Kt 88/k 531/b

		<i>Pi-lá-ah-İštar ú A-gi-a</i>
		<i>iš-bu-tù-ni-a-tí-ma</i>
		<i>lu a-wi-tám lu KÙ.BABBAR</i>
		<i>lu ru-gu₅-ma-e a-hu-um</i>
5.		<i>i-šé-er a-hi-im mi-ma</i>
		<i>ú-lá i-šu a-na KÙ.BABBAR-áp</i>
		<i>a-ba-e-šu-nu / a-hu-um</i>

- a-ha-am i-šé-e i-nu-mi*
Pi-lá-ah-Ištar a-na Kà-ni-iš
 10. *i-lu-ku ITI.KAM i-lá-ak-ma*
½ ma-na KÙ.BABBAR ša A-gi-a
 K. *a-na Pi-lá-ah-Ištar*
 A.y. *ha-bu-lu ší-im-tám*
a-na Pi-lá-ah-Ištar
 15. *i-ša-qa! um-ma Pi-lá-ah-Ištar-ma*
[x+]1 1/3 GÍN KÙ.BABBAR
qá-tám ša li-bi₄-kà
[dī]-nam um-ma A-gi-a-ma
[a-d]a-na-ku-um IGI En-um-A-šūr
 20. *[IGI] I-sá-a IGI Sù-sá-a*
[a]-na a-wa-tim a-ni-a-tim
kà-ru-um Wa-ah-šu-ša-na
ša-he-er GAL i-dí-ni-a-tí-ma
 K. *IGI GÍR ša A-šur ší-bu-tí-ni*
 25. *ni-dí-in*
 S.K. *A-lu-lá-a DUMU I-sà-li-a*
tap[-pá-i-ni]

¹⁻⁶ Pilah-İštar ve Agiya bizi (şahit olarak) tuttular ve ister *awītum*, ister gümüş ya da isterse hukuki meseleler (hakkında) taraflardan birinin diğerinde hiçbir (alacağı) yoktur. ⁶⁻⁸ Onların baba(lar)ının gümüşü için taraflardan biri diğerini araştırarak. ⁸⁻¹⁵ Pilah-İštar Kaneš'e gittiği zaman (bir) ay geçecek ve Agiya'nın Pilah-İštar'a borçlu olduğu ½ mina gümüş olan ana parayı Pilah-İštar'a ödeyecek. ¹⁵⁻¹⁸ Pilah-İštar şöyle söyledi: $x+1 \frac{1}{3}$ *šeql* gümüş olan senin üzerindeki payı bana ver. ¹⁸⁻¹⁹ Agiya şöyle cevap verdi: Sana vereceğim. ¹⁹⁻²⁰ Ennum-Aššur'un huzurunda, İsay'a'nın huzurunda, Susaya'nın huzurunda. ²¹⁻
²⁵ Bu ifadeler üzerine *kārum* Wahšušana, küçük-büyük, hükmü bize verdi ve (tanrı) Asur'un hançerinin huzurunda şahitliğimiz (hakkındaki belgeyi) verdik. İsalia'nın oğlu Alulaya bizim ortağımızdır.

No. 6. Kt 88/k 458

Bu metne bazı kısımları kırık olduğu için çok iyi nüfuz edilememektedir. Ancak muhtemelen “boşanan kadın” kelimesi ile ifade edilen Tatana'dan Pilah-İštar'a yazılması dikkate değer bir durum arz etmektedir.

a-na Pi-lá-ah-Ištar
qí-bi₄-ma um^{??}-ma
e-zi-ib-tum-ma
be-lí-a x x x x

5. *ki-ma x x x x*
 [x x x x x]
 [x x x x x x x
 [x x x x x x x x
 [x x x] x x x x
 10. [x x x] *dí²-na²-ni-ma*
 K. *hu-bu-lá-šu a-na*
 A.y. *be-lí-a lá e-pá-áš*
um-ma šu-nu-ma be-el-kà
iš-pu-ra-am
 15. *um-ma šu-ut-ma mi-ma*
 URUDU *ta-da-na-šu-ma*
a-ta ta-áš-pu-ra-am
ù i-dí ma-lá áš-tù-pu
a-na-kam KÛ.BABBAR 1 GÍN
 20. *ša qá-tí-a ú du-dí-na[tum]*
kà² am² [na-áš]-pì-ir-tí-kà
ITÍ².KAM² a-[na x] u₄-mì [
 K. [
 [
 S.K. 25. [

¹⁻³ Pilah-İstar'a söyle *ēzibtum* (boşanan kadın) şöyle söylüyor: ⁴⁻¹⁰ Beyim *bana veriniz!* ¹¹⁻¹² Onun borcunu beyime yapmayacağım. ¹³⁻¹⁵ Onlar şöyle söyledi: Beyin yazdı, o şöyle söyledi: ¹⁵⁻¹⁷ Bakırın hepsini ona (erkek) vereceksin. Sen ona gönderdin ¹⁸ ve o depoladı (ise), benim sessiz kalışıma göre ¹⁹⁻²⁰ burada hissem olan gümüşün 1 *šeḡel*'ini bile ve *dudittum*'u ... ²¹⁻²² Senin haberini ... *ay* ... ²³⁻²⁵ x güne kadar ...

Başta ki suallere dönersek; asıl metnimizdeki (Kt 88/k 269) Pilah-İstar'ın karısı Tatana'nın tutulması, bulunduğu bölgeden ayrılamaması ve ona kocası Pilah-İstar'ın Kaneş'e gidinceye ve babasının firmasını, ev eşyalarını ve belgelerini kontrol edinceye kadar yiyecek, yağ ve yakacak ihtiyaçlarını karşılamak üzere ayda 8 mina kalitesiz bakır, senede ise kumaş verecek olması nasıl açıklanmalıdır? Bu ifadeler bir nafakaya işaret eder mi?

1 no.lu metin, asıl metindeki gibi Pilah-İstar'ın babasının firması, ev eşyaları ve belgeleri hakkında bilgi vermekte ve bunların nasıl geri alınabileceği ile ilgili Tatana'nın ifadelerini kaydetmektedir. Tatana kocasının izni ve haberi olmadan mührünü açarak arşivdeki *naButu* tabletlerinden bir kısmını almıştır. Bunları ne yaptığı, nasıl değerlendirdiği ya da kime, hangi maksatla verdiği belli değildir. Kadın bu işi Kaniş'te ticaretin askıya alınmasından korktuğu için yaptığını belirtmektedir. Bu bir bahane midir yoksa bunun için kabul edilebilir gerekçesi var mıdır ve alınan tedbir işe

yaramış mıdır bilemiyoruz. Tatana, Pilah-İştar'a metinde belirtilen borcu ödetmek için mi mührü kırıp bazı belgeleri almıştır ya da Pilah-İştar, bazı metinlerde babasına ait tabletlerin çalınmasından bahsederken bu olayı da kastetmiş olabilir mi sorularına da cevap bulamıyoruz. Ancak kendisi de bir tüccar olan Tatana zor durumda kalmıştır. O kadar ki Wahşuşana'da alıkonmuştur ve bölgeden çıkması yasaklanmıştır.

Asıl ve 1 no.lu metinlerden anladığımız kadarıyla Kaniş'e gidecek, durumu tahkik edecek ve gerekeni yapacak olan Pilah-İştar bu süreç içerisinde Tatana'nın ve belki çocuklarının da ihtiyaçlarını karşılamak üzere belirtilen ödemeleri yapmaya mecbur bırakılmıştır. Bu ödemelerin *kārum* tarafından alınan bir kararla yapılacak olması konunun hukuki zemine taşındığını göstermektedir. Pilah-İştar kendisinden beklenen taleplere olumsuz cevap verince Tatana hakkını *kārum*'da aramış ve bu kararı aldırılmış olmalıdır.

Pilah-İştar'ın hukuk zoruyla böyle bir ödemeye maruz bırakılması evliliğin sona erdiği anlamına gelir mi? Ya da bu durum sonun başlangıcı mı? Aslında Tatana'nın tutulması ve bölgeden ayrılamaması bir boşanmanın söz konusu olmadığını teyit etmektedir. Hiçbir metinde boşanan insanların bu duruma maruz bırakıldığına dair bilgi yoktur. Ayrıca metin boşanma belgelerindeki üsluba uymamaktadır.

Öte yandan 2 ve 3 no.lu metinlerden Pilah-İştar'ın Tatana olduğunu düşündüğümüz "boşanan kadın"a birtakım şeyler gönderdiğini okuyoruz. Bunun sebebini bilemiyoruz. Belki çocuklarının annesi olması itibarıyla çocuklarını da düşünerek insani ilişkiyi devam ettirmek istemiş olabilir. Gönderiler arasında çocuk ayakkabısının olması bu yorumu teyit eder.

2, 4 ve 6 no.lu metinlerde Pilah-İştar eski eşinden bahsederken "boşanan kadın" ifadesini kullanmakta, onun ismini telaffuz etmemektedir. Bu ifade tarafların boşandığını göstermekle birlikte dargınlığın tamamen ortadan kalkmadığını belki değer vermemeyi ya da kızgınlığı gösterse gerektir. Bunlardan 2 no.lu metinde fazladan "(eski) karım" ifadesi geçmektedir.

Toparlayacak olursak; 2, 3, 4 ve 6 nolu metinlerde tarafların boşandığının belirtilmesine ya da "boşanan kadın" ifadesinin kullanılmasına rağmen, asıl metnin (Kt 88/k 269) bir boşanma belgesi ve nafaka ödemesi ile ilgili olmadığını düşünüyoruz. Bu husustaki gerekçelerimiz ise; metnin boşanma belgelerindeki üsluba uymaması, kadının tutulması ve bulunduğu bölgeden ayrılmamaya mecbur bırakılması, kadına ödenecek şeylerin zaman olarak şarta bağlanması, boşanma parası ödenmemesi ve daha önceki hiçbir metinde nafaka ödendiğine dair bilgi bulunmamasıdır. 1 no.lu metin, asıl metindeki problemlere temas ederek bunların nasıl giderileceğini belirtmesi itibarıyla asıl metinden sonra yazılmış olmalıdır. Ayrıca yine 1 no.lu metinde

“Pilah-İstar’ın karısı Tatana” ve “Senin ellerin bizim için tutsun” ifadelerinin kaydedilmesi bu metin yazıldığında çiftin boşanmadıklarını göstermektedir. Daha sonra yazılan metinde boşanma gerçekleşmediyse elbette daha önceki asıl metinde de boşanma ve dolayısıyla nafaka söz konusu olmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, İrfan. “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Kurumlar ve Fonksiyonları.” Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000.
- Bayram, Sebahattin. “Kültepe Metinlerinde *ēzibum*.” *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 10, sy. 1, (2016): 15-28.
- Bayram, Sebahattin ve Çeçen, Salih. “6 Neue Urkunden über Heirat und Scheidung aus Kaniš.” *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 1, (1995): 1-2.
- Bayram, Sebahattin ve Kuzuoğlu, Remzi. *Kültepe Tabletleri VII-a Aššur-rē’ī Ailesinin Metinleri I. Cilt: Aššur-rē’ī’nin Kendi Metinleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Çeçen, Salih. “*mūtānū* in den Kültepe-Texten.” *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 1, (1995): 43-72.
- Rems, Renate. “Eine Kleinigkeit zum altassyrischen Eherecht”, *WZKM* 86 (Festschrift für Hans Hirsch), (1996): 355-367.

KISALTMALAR

- AKT II: Bilgiç, Emin ve Bayram, Sebahattin. *Ankara Kültepe Tabletleri II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- ATHE: Kienast, Burkhard. *Die altassyrischen Texte des orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel*. Berlin, 1960.
- CAD: Chicago Assyrian Dictionary
- CDA: Black, Jeremy, Andrew George and Nicholas Postgate. *A Concise Dictionary of Akkadian*. Wiesbaden, 2000.
- CCT 1-6: *Cuneiform Texts From Cappadocian Tablets in the British Museum*, London.
- ICK I: Hrozny, Bedrich. *Inscriptions cunéiformes du Kültepe Vol. 1*. Prague, 1952.
- TC III: Lewy, Julius. *Tablettes Cappadociennes, Musée du Louvre* (TCL 19, 20 and 21). Paris, 1935-1937.
- TMH I (TuM I): Lewy, Julius. *Die Keilschrifttexte aus Kleinasien*. Leipzig, 1932.
- VS: Veenhof, Klaas Roelof and Evelyn Klengel-Brandt. *Altassyrische Tontafeln aus Kültepe Texte und Siegelabrollungen*. Berlin, 1992.

Kt 88 269 Ön Yüz ve Arka Yüz

Kt 88/k 455 Ön Yüz ve Alt Kenar

Kt 88/k 455 Arka Yüz ve Üst Kenar

Kt 88/k 455 Sol Kenar

Kt 88/k 531 Ön Yüz ve Arka Yüz

Kt 88/k 458 Ön Yüz ve Alt Kenar

Kt 88/k 458 Arka Yüz ve Üst Kenar